

ha'anau tu'u 'o hanga fakahangatonu ki he la'aa' pe ko ha'o fakafetongi 'aki 'eni ha nau ngaahi tatau kapau 'e malava ia. Ngāue'aki 'a e ngaahi me'a pale la'aa' mo e puipui' ke holoki hano uesia fakahangatonu 'e he la'aa'. 'E lelei kapau 'oku 'i ai ha holo fakavaha-loki (hallway) 'i he fale' ki he faka'ali'ali'. 'E 'ikai lelei ke faka'ali'ali 'a e ngaahi fakatātaa' pe tā mahu'inga' 'i he ngaahi feitu'u 'oku hauhau', hangē ko e falekaukau', peito' pe ngaahi tafa'aki holisi ki tu'a'. 'E malava foki ke fakatupu 'e he ngaahi me'a mafana' ke fu'u mōmoa mo motumotu ngofua 'a e ngaahi nāunau' ni.

'E tokoni hano fakama'a ma'u pē 'a e ngaahi 'ēlia tauhi'anga' mo faka'ali'ali'anga' ke fakapapau'i 'oku 'ikai efua pe manua ho'o ngaahi koloa'.

FAKATAU 'O E NGAABI NĀUNAU TAUHI'ANGA'

'Oku fa'a ngāue'aki 'a e ngaahi lea hangē ko e "ikai 'i ai ha 'ēsiti' (acid-free), 'tu'unga lelei fakamesiume' (museum quality) pe 'tu'unga lelei ki he fakatolonga'" (archival quality) 'i he taimi 'oku fakamatala'i ai 'a e ngaahi nāunau tauhi'anga'. Neongo eni', 'oku 'ikai fakamahu'inga'i tatau (standardised) hono ngāue'aki 'o e ngaahi lea' ni pea 'e malava ke hoko ko ha taki hala. 'I he taimi 'oku fili ai ha ngaahi nāunau fakatolonga, ko e ngaahi lea eni ke siofi':

Pepa, kaati pe pepa takafi (board) 'oku:

- "Aofi Malu'i' (Buffered). 'Oku 'uhinga eni kuo tōnaki atu ki ai 'a e huhu'a 'alalaine (alkaline) (hangē ko e kalasiume kāponeti - calcium carbonate) ke hoko ko ha 'aofi malu'i ke fakafepaki'i ha 'ēsiti 'e ala tupu hake 'i he kaha'u'. 'E ala tauhi mo malu'i 'a e lahi taha 'o e ngaahi pepa', me'a fakapepa', ngaahi taa' mo e ngaahi filimi taa' 'i ha nāunau kuo 'aofi malu'i.
- "I'ikai 'aofi malu'i' (Unbuffered). 'Oku 'uhinga eni kuo te'eki ai ke tōnaki ha 'alalaine ke 'aofi malu'i. Kuo pau ke tauhi 'a e ngaahi faitā 'o e palani' mo e ngaahi palani' (cyanotypes and blueprints – na'e fa'a ngāue'aki 'i he kuohili' ke hiki tatau 'a e ngaahi palani faka'ākitiki') 'i ha nāunau 'oku 'ikai ke malu'i.
- 'Potupoutu tatau 'a e tu'unga pH' (pH neutral)' pe 'pH 7'. 'Oku 'uhinga eni kuo tōnaki atu ha 'alalaine pea

'oku tu'u 'a e pepa ko ia 'i he peisi' (base) pe tu'unga 'alalaine' (pH 7 pea lahi ange)

- Kapau 'oku' ke fakavaka ha ngaahi me'a fakapepa pe pepa, kumi ha pepa takafi 'oku ngaohi mei' he tupenu' (cotton rag) pe momo'i papa kuo to'o pēseti 'e 100 mei ai 'a e kemikale'.

Pelesitiki kuo:

To'o 'a e kemikale' (chemically inert – 'o to'o 'a e ngaahi me'a fakapelesitiki fakamamafa' - plasticisers, ngaahi vali' - surface coatings mo e ngaahi kemikale fakatupu maumau'). Ko e pelesitiki 'oku malu mo hao ke ngāue'aki' 'oku kau ki ai 'a e:

- Polyester (recycle code 1, 'o kau 'i he ngaahi hingoa fakatau' 'a e Mylar mo e Melinex, 'o fa'a fakanounou ko e PET)
- Polypropylene (recycle code 5, 'oku fa'a fakanounou ko e PP)
- Polyethylene (recycle code 2 pe 4, 'oku fa'a fakanounou ko e PE).

'E ala fakatau 'a e ngaahi nāunau fakatolonga' mei' he ngaahi kautaha fakatau nāunau', nāunau fakamea'a' pe fa'u tohi' (craft or scrapbooking). 'E ma'u atu mo ha ngaahi nāunau fakatolonga lahi ange mei' he ngaahi kautaha fakatolonga 'oku nau nofo taha ki he fa'ahinga ngāue' ni.

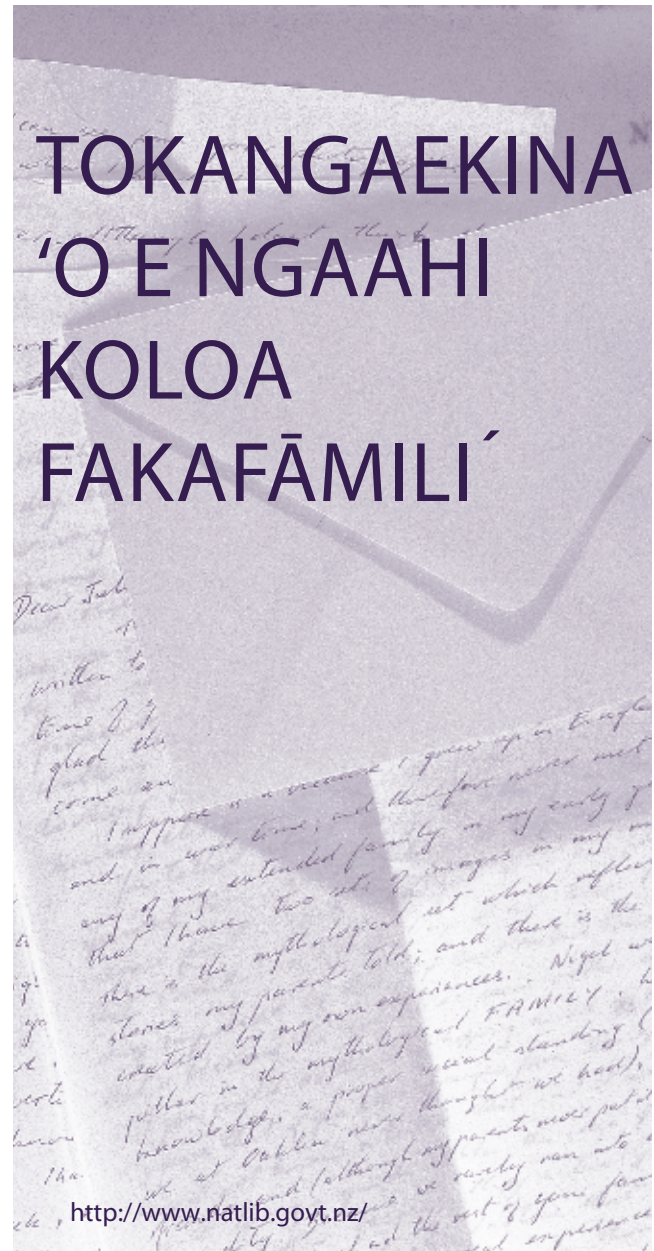
Ki ha fakamatala lahi ange, fetu'utaki ki he 'Ōfisi Fakafonua ki he Fakatolonga' National Preservation Office Te Tari Tohu Taonga

'I meili: preservation@dia.govt.nz

Ki ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e kau fakatolonga', vakai ki he uepisaiti 'a e New Zealand Conservators of Cultural Materials Pū Manaaki Kahurangi Incorporated (NZCCM):

www.conservators.org.nz

 ALEXANDER TURNBULL LIBRARY
NATIONAL LIBRARY OF NEW ZEALAND
Te Puna Mātauranga o Aotearoa

<http://www.natlib.govt.nz/>

Ko e ngaahi koloa fakafāmili’ mo e ngaahi koloa tauhi fakafa’ituitui’ ‘oku lahi ke ma’u ‘i he ngaahi koloa ‘oku fa’unga ‘aki ‘a e pepa’ ‘o hangē ko e ngaahi tohi, tohinoa, tohi fakamo’oni, lau’i tā, kongokonga nusipepa, tohi fakamanatu, me’a fakapepa mo e ngaahi ngāue tā fakatātā. ‘E tolonga ‘a e ngaahi me’a’ ni kapau ‘e alasi (handle) mo tauhi fakalelei kinautolu.

TAUHI MO HONO ALASI

Fanofano ma’u pē ho nima’ kimu’a pea ke alasi ha ngaahi me’a kuo fa’unga ‘aki ‘a e pepa’. ‘Oku faingofua hono mimisi ‘e he pepa’ ‘a e lolololo ‘o e kilii’ mo e pupuha’ ‘o malava ai ke ne maumau’i mo ‘uli’i. Kapau ‘oku fa’a fiema’u ke siofi ha ngaahi me’a pelepelengesi, hiki ha tatau ‘o e me’a ko ia’ ki ha pepa ‘oku ‘ikai’ i ai ha ‘ēsiti (acid-free paper) pe faitaa’i mo ‘ai hano tatau ‘o ngāue’aki ‘a e tā ‘imisii faka’ilekitulōnika’ (digital image file).

Ko e nusipepa fakaeonopooni’ (talu mei’ he konga loto ‘o e ngaahi ta’u 1800) ‘oku ‘ikai ko ha nāunau ‘oku tolonga. ‘E holo honau tu’unga lelei’ hili ha ngaahi taimi pea ‘alu ke nau lanu engeenga mo motumotu ngofua. Ko e lahi taha ‘o e ngaahi pepa fax ‘oku ‘ikai tolonga. Fakatolonga ‘a e fakamatala ‘i he ngaahi me’a’ ni ‘aki hano hiki tatau kinautolu ki ha pepa ‘oku ‘ikai’ i ai ha ‘ēsiti.

Tatau ai pē kapau ‘oku mahaehae pe avaava ‘a e ngaahi me’a fakapepa’ ni ‘oua na’a ngāue ‘aki ha tepi ‘fakapipiki’ (sticky tapes) ‘o hangē ko e seloteipi (Sellotape) pe tepi tāpuni/’ufi’ufi (masking tape) ke fakalelei’i ‘aki kinautolu. Te nau ala fakatupu ha maumau lahi mo ha ‘uli. ‘Oku tatau pē ki heni mo e ngaahi tepi fakalelei’ (repair tapes) – ‘o a’u ai pē ki he ngaahi tepi ‘oku fakamāketi’i ko e ngaahi tepi ‘oku ‘ikai’ i ai ha ‘ēsiti’ (acid-free tapes) pe kulū te nau ala fakatupu ha maumau. ‘E lelei ange ke ngāue’aki ha faile tauhi’anga pepa ‘oku ‘ikai’ i ai ha ‘ēsiti (acid-free folder) pe lau’i sila (sleeve) ‘i ha’o feinga ke monomono.

‘E ala popo mo e ngaahi me’a fakama’u ukamea hangē

ko e siteipilā (staples), kilipa fakama’u (metal paper clips) pe pine ukamea. To’o ha ngaahi me’a fakama’u ukamea ‘oku lolotonga ngāue’aki pea fetongi ‘aki ‘a e ngaahi kilipa fakama’u pepa pelesitiki’, pe ngaahi kilipa kuo ‘aofi ‘aki ha pelesitiki (plastic-coated clips). ‘Oku lava ke mōmoa ‘a e ngaahi ulapapeni’ (rubber bands) pea hoko ‘o fefeka mo motu ngofua ko ia ai ‘e lelei ke to’o kinautolu.

‘Oua na’a lemineiti (laminare) ha ngaahi me’a ‘oku mahu’inga pea ‘oku’ ke fiema’u ke falatolonga. Ko e founa ko ‘eni’ ‘oku ‘ikai ke to e ala liliu fakafoki pea ‘e hoko ke ne fakatupu ha maumau ki he ngaahi me’a ko ia’. ‘Oua na’a ngāue’aki ha ngaahi ‘alapama fakamakinito (magnetic albums – ko e ngaahi ‘alapama ‘oku’ i ai ‘a e ngaahi me’a fakapipiki’ i hono ngaahi peesi’ pea mo takafi pelesitiki ‘oku pipiki ki he ngaahi me’a ‘oku’ i loto ai’). ‘E maumau’i ‘e he me’a fakapipiki’ i he ngaahi peesi’ ‘a e ngaahi me’a’ i ai’.

‘E ala tafi’i ‘a e ‘uli mo e efu’ i he funga ‘o e ngaahi me’a’ ni ‘o ngāue’aki ha polosi molū. Kapau ‘oku namu tuhituhi, ‘oku mahino mai ai ‘oku’ i ha feitu’u ‘oku hauhausia pe mafana ai ‘a e ‘ea’ (humid) pea kuo tupu ai ha tuhituhi (mould). Fakamōmoa ‘a e me’a ko ia’ ke mōmoa lelei’ i ha feitu’u ‘oku vilo ai ‘a e ‘ea’, kae ‘oua na’a fakamāfana’i. ‘E ala tafi’i atu ‘a e tuhituhi’ ‘aki ha polosi molū hili hano fakamōmoa’i ‘a e me’a ko ia’. Fai eni’ i tu’a ‘i ha ‘aho la’ā. Tokanga, he ‘e ala uesia’ e he tuhituhi’ ‘a e tu’unga mo’ui lelei’ ‘a ha tokotaha. Kapau ‘e fakatokanga’i ‘oku uesia ‘a e mo’ui lelei’ lolotonga ‘a e ngāue ki ha ngaahi me’a ‘oku tuhituhi, sio leva ki ha toketā.

TAUHI’ANGA’

‘Oku fiema’u ‘e ho’o ngaahi koloa’ ha ‘ātakai ‘oku ma’a mo vilo ai ‘a e ‘ea’, ‘i ai ‘a e maama ulo vaivai pea tu’u ma’u mo e tu’unga māfana’ mo e hauhau ‘o e ‘ea’ (humidity).

Tauhi ho’o ngaahi koloa’ ‘i ha feitu’u ‘oku ‘ikai fu’u maama’ he te ne ala fakatupu ke holo mo mole atu ai ‘a e lanu’ ‘o ‘ikai toe ala fakalelei’i. Tānaki atu ki ai’, ‘oua na’a tauhi’ i ha ngaahi feitu’u māfana mo hauhausia ‘o hangē ko e ngaahi fale tauhi’anga me’a tu’u mavahe’ (sheds) pe tau’anga kaa’.

‘Oku lelei taha ke tauhi ‘a e ngaahi tohi’ (letters) mo e me’a fakapepa’ (documents) ‘o fakatākoto fakahangatonu pea

‘oua ‘e pelupelu’ i ha ngaahi faile tauhi’anga pepa ‘oku ‘ikai’ i ai ha ‘ēsiti. Ko e pelupelu’ mo hono toe fakamafolofola’i te ne ala motuhi ai ‘a e pepa’ ‘i he lani ‘oku peluki ai’. Neongo eni, ‘oua na’a fakamafolofola’i ke ava fakahangatonu ‘a e ngaahi me’a kuo peluki’ pea mo motu ngofua’ he ‘e ala hoko heni ha maumau lahi ange. ‘E ala ma’u atu ‘a e ngaahi faile tauhi’anga pepa’ mei’ ha kaati ‘oku ‘ikai’ i ai ha ‘ēsiti pe fakatau mei’ ha ngaahi kautaha fakatolonga me’a (conservation suppliers). ‘E ala ngāue’aki ‘a e ngaahi faile tauhi’anga pepa angamaheni ‘oku ngāue’aki’ i he ngaahi ‘ōfisi’ kapau ‘oku fakavahevahe’i ‘aki ha ngaahi lau’i pepa ‘oku ‘ikai’ i ai ha ‘ēsiti’ ‘a e ngaahi me’a fakapepa’ i loto’ ke ta’ofi ha’a nau fehokotaki mo e faile tauhi’anga pepa’.

Kapau ‘oku’ ke fiema’u ke ngāue’aki ha ngaahi me’a tauhi’anga pepa pelesitiki pe ngaahi lau’i sila milemila (plastic enclosures or sleeves) ke tauhi ai ha ngaahi me’a tu’u movetevete, ngāue’aki pē ‘a e ngaahi sila milemila’ (polyester, polypropylene pe polyethylene), ‘a ia ‘e ala fakatau mei’ ha ngaahi kautaha fakatolonga me’a. ‘Oua na’a ngāue’aki ha ngaahi pelesitiki fakatupu maumau hangē ko e PVC (recycle code 3). ‘Oku ‘ikai lelei ke ngāue’aki ‘a e ngaahi lau’i milemila’ ki he ngaahi la’i tā ‘oku tauhi’ i ha ‘ātakai ‘oku mā’olunga ai ‘a e hauhau ‘a e ‘ea’ (high-humidity) he te nau ala pipiki ki he milemila’.

‘E ala tauhi’ a e ngaahi faile tauhi’anga pepa’ pe ngaahi lau’i sila fakatautaha’ ‘i ha ngaahi puha. ‘E ala ma’u atu ‘a e ngaahi puha mo e me’a tauhi’anga’ mei’ he ngaahi kautaha fakatolonga me’a’. ‘E ala ngāue’aki ‘a e ngaahi puha pepa angamaheni’ kapau ‘e tomu’a ‘aofi ‘aki ha me’a malu hangē ko e milemila pelesitiki (polyethylene sheeting), pe pepa pe me’a fakamolū ‘oku ‘ikai’ i ai ha ‘ēsiti.

‘Oua na’a tauhi ho’o ngaahi koloa’ ‘o taupotu ki he faliki’ pe ofi ki ha ngaahi paipa vai. ‘E fakatupu ‘a e maumau lahi’ e ha paipa vai ‘o ka pā. Kapau ‘e hoko ha maumau ‘o fakatupu ‘e he vai’, fakamōmoa ‘a e me’a ko ia’ ‘i ha ‘ea mokomoko, ‘oku fevilō’aki.

FAKA’ALI’ALI’

Kapau ‘oku’ ke faka’ali’ali ha ngaahi me’a hangē ko ha ngaahi tā pe ko ha ngaahi fakatātā faka’ehi’ehi kinautolu mei